

BEDENİN ÖLÜMÜ: MODERN ÖNCESİNDEN POSTMODERNE BEDEN VE ÖLÜM

Death of Body: Body and Death from Pre-Modern to Postmodern

*Aylin NAZLI**

Abstract

Death is an all-pervasive and significant part of the culture. It is not simply a physical event, rather its nature and patterns are shaped by societal factors. The experience of death in Modern and Postmodern societies is seen as qualitatively different from the one in previous societies. The first step towards Modern representations of death was locating the causes of death within the body. So deaths in modern industrial societies occur as a result of body's disease.

Keywords: Body, Death, Pre-Modern, Modernity, Postmodernity.

Özet

Ölüm, kültürün oldukça kapsayıcı ve önemli bir ögesidir. Sadece basit bir fiziksel olay olmayıp doğası ve modelleri, toplumsal faktörler tarafından şekillendirilir. Modern ve Postmodern toplumlardaki ölüm deneyimi, Modern öncesi toplumlardan özellikleri açısından farklılıklar gösterir. Ölümün Modern temsilindeki ilk önemli adım, ölüm nedenini bedene bağlamak olmuştur. Böylece Modern toplumlarda ölüm, bedenin hastalığı olarak ortaya çıkmaya başlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Beden, Ölüm, Modern öncesi, Modernite, Postmodernite.

*Yrd.Doç.Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

Giriş

Geçmişten günümüze var olan tüm toplumlarda beden ve ölümün, asli kültür öğeleri olarak yer almasının nedeni, çoğu kültürün beden ve ölüm üzerinden inşa edilmesindedir. Nitekim bedenin ölümlülüğünün farkına varılması, kültürlerin 'hayatta kalma uğraşısı' olarak yapılandırılmasını sağlamış ve günümüz toplumlarına kadar, bu uğraşı kendini sürekli yenileyerek getirmiştir.

17.yy düşünsel arenasında, 'Aklın keşfi' ile birlikte bedenin konumu daha belirgin hale gelmişti. Düşünen, denetleyen ve soru soran akıl'ın tersine sadece bir 'kabuk' olan beden, diğer fiziki nesnelere farksız nitelikler ile tanımlandı. Düşünen ve maddi olmayan akla karşılık, maddi bir nesne olan beden, dış dünyanın parçasıydı. İnsan bedeni, bu iki varlığın bileşiminden meydana geliyordu; ölüm ise sadece bedeni etkiliyordu.

Birbiriyle çok bağlantılı olan Beden ve Ölüm, toplumsala ilişkin bakış açılarının gelişme süreci içinde, farklı toplumsal anlamlandırmalara ve uygulamalara maruz kaldı. Her iki kavram da, bu farklı toplumsal anlamlandırmalar doğrultusunda özellikle felsefi ve sosyolojik düşüncelerde önemli bir alan oluşturdu. Beden ve Tıp Sosyolojisi, toplumsalın içindeki nitelik ve nicelik açısından zengin bedensel görünüşleri, ('tüketen beden', 'konuşan beden', 'tasarı beden', 'hasta beden', vb. gibi) kendilerine konu olarak seçtiler. Bu çalışmanın amacı ise, bu iki kavramın sosyolojik alandaki izdüşümlerini karşılaştırmaktır. Bu amaç doğrultusunda, İlkelden Postmoderne beden ile ölüm 'birleştirilip', bedenin nitelikleri üzerinden ölüme ulaşmak ve İlkel toplumlardan başlayıp, Modern ve Postmodern toplumlarda bedenin ve ölümün, nitelikleri bağlamında karşılıklı etkileşimini ortaya koymaktır.

Modern Öncesi Beden ve Ölüm

İlkel toplumlarda doğanın hâkimiyeti bedenler üzerinde de etkisini gösteriyor ve neredeyse ilkel beden, doğa ile eşleştiriliyordu. Doğanın sahip olduğu her türlü tümsek, çukur, yarık vb. gibi nitelikler, ilkel bedende de karşılığını buluyordu. İlkel beden üzerindeki dövmeler, yarıklar ve izler, zengin bir anlam içeriğine sahipti. Bu anlamı ilkel

beden, kolektif yaşam içinde diğer kabile üyeleri ve doğa / doğaüstünün diğer öğeleri (ağaç, dağ, tanrılar, atalar vb.) ile girdiği etkileşim sonucu kazanıyordu. Bireysel bir göstergeden farklı olan ve onu kolektif yaşamın bir parçası yapan bu izleriyle ilkel beden, doğa ve doğaüstü ile iç içe yaşıyordu (Ahmed&Stacey;2001:240–245).

İlkel beden ve doğa / doğaüstü arasındaki bu iç içe geçmişliğe, canlı beden ile ölü beden arasındaki iç içe geçmişlik eşlik ediyordu. Ölü beden de tıpkı canlı beden gibi, kolektif hayatın farklı adlandırılan bir parçasında, doğanın ya da doğaüstünün bir ögesi olarak varlığını sürdürüyor ve ölüm, ölü beden aracılığıyla, kolektif yaşam içinde paylaşılıyordu.

İlkel toplumlarda ölümü çok detaylı olarak analiz eden Baudrillard'a göre, ilkelerde biyolojik anlamda bir ölüm kavramı yoktur. Onlar için ölüm, toplumsal bir ilişki biçimidir ve toplumsal bir tanımlamaya sahiptir. Bunun temelini ise, ölümün ve ölü bedenlerin simgesel bir değiş-tokuşa tabi tutulması oluşturmaktadır. Bu işlemin amacı, büyü yoluyla bir ölüm düşüncesi oluşturmaktan ziyade, ölümün ve ölü bedenlerin toplumsala eklenmesini sağlamaktır. Ölümün ve ölü bedeninin yiyecek, kadın vb. gibi çok değerli mallardan oluşan bir dolanım düzenine eklenmesi, ölü beden aracılığıyla canlı bedeninin, canlı beden aracılığıyla da ölü bedeninin varlığını sürdürmesini, dolayısıyla da aralarındaki etkileşimi canlı tutmak amacını gütmektedir. Bu yolla tersine çevrilmesi olanaksız bir ölüm olgusundan, ölümün kabul ve armağan edildiği, toplumsal değiş-tokuş süreci içinde yer alarak tersine çevrilebildiği bir ölüm olgusuna geçiş sağlanmış olmaktadır. Bu yolla doğum ve ölüm arasındaki karşıtlık ortadan kalkmakta ve onlar da simgesel tersine çevrilebilirlik kazanarak değiş-tokuş edilebilmektedirler (Baudrillard;2002:205–208).

Modern öncesi dönem toplumlarının hemen tümünde gözlenen nitelik, bedeninin ve ölümünün toplumsallığı olup, her ikisine ilişkin her türlü görünümün bu toplumsallık ve akrabalık sistemleri içinde var olduğudur. Ortaçağ'da da etkisini hissettiren bu görünüm içinde bedeninin ölümü ve ölümün, dansın ve eğlencenin ön planda gözüktüğü folklorik bir yapısının olduğu görülür. Illich, son beş yüzyılda geçilen ölüm aşamalarının ilk ikisini, bu folklorik yapıları vurgulayarak, 'Ölünün

Dansı' ve 'Ölüm Dansı' olarak adlandırır (Illich;1995:120-140). Adı geçen bu dönem içinde beden ve ölüme ilişkin çok önemli bir kilometre taşı ise, Kilise'nin ortaya çıkışıdır.

Kilisenin sunduğu "Tanrı'nın Krallığı", bu dünya üzerinde olduğu kadar, 'öte/diğer dünya' üzerinde de tek ve tartışmasız bir hâkimiyete sahiptir. Baudrillard'a göre, Kilise iktidarının temelinde ölüm ve ölü bedenlerle ilişkileri denetleme ayrıcalığı bulunmaktadır. İktidarını bu alan üzerine oturtan kilise ruh/beden, kadın/erkek, günah/sevap vb. gibi ayrımlarına ölüm/yaşam'ı da ekleyip, bunların içeriğini öğretileri ile doldurmuştur. Bunun başarılı olabilmesi için de ilkel toplumların sahip olduğu simgesel değiş-tokuş işlemi tavsiye etmesi gerekmiştir. Çünkü Kilise'nin aracı kurum olma özelliğine karşıt olarak ilkel toplumlar (grup ve cemaatler de dâhil), kendi 'kurtuluş uygulamalarını' kendileri yönlendirmektedir. Nitekim bireysel bir kurtuluşu vaat etmesi nedeniyle de, Kilise'nin ekonomi politikası burada devreye girmektedir (Baudrillard;2002:227-229).

Kilise, mutlak otorite kurmayı amaçladığı topluma ilişkin kurallarını güvence altına almak için, ölümü hayattan daha değerli hale getirmiş, 'ölümlü beden', 'ölümsüz ruh'dan aşağıda görülmüştür. Bu bakış açısı içinde de 'ölümlü' beden, 'ölümsüz' ruhun hapishanesi, yaşam 'ölüme doğru giden bir yaşam' ve sonuçta ölüm de yaşamın tek anlam kaynağı olarak kurgulanmıştır (Bauman;2000b:216-220).

Kilisenin yeryüzünü düzene sokmak adına uygulamaya koyduğu öğretilerindeki içeriğe bakıldığında beden, çile çeken ve pişmanlık, kurtarılma talebine koşut olarak her türlü acıya, ağrıya katlanması gereken bir beden olduğu görülür. Ruhun sonsuzluğuna zarar vermemek adına bedensel arzu ve şehvetlere karşı koymalı, nihai kurtuluş olan ölüme hazırlanmalıdır. Dolayısıyla da burada gözlenen ölümün önemli bir niteliği, bedenin değersizliğini vurgulaması ve bedenin bakımına ilişkin kişilere bir sorumluluk yüklememesidir.

Modern Beden ve Ölüm

Yukarıda beden ve ölüm üzerinden konuşulan 15.yy öncesi dönem, maddi ve manevi olayların karşılıklı dayanışma içinde olduğu,

bireylerin gereksinmelerinin toplumunkilere tabi olduğu ve organik ilişkilere dayalı deneyimlerin hâkim olduğu topluluklarla ön plana çıkıyordu.

Fakat 15.yy sonrası, özellikle bilimsel temelli gelişmeler, Kilisenin de önemli bir kaynağı olduğu bu organik bakış açısını zayıflatmaya başlattı. 'Besleyip büyüten' anlamındaki yeryüzü kavramı, Bacon ile birlikte tamamen değişti ve organik doğa anlayışı yerini mekanik/makine dünya anlayışına bırakarak, Bilimsel Devrim ile birlikte kayboldu (Capra;1992:53-59).

Artık başlayan yeni dönemi, Descartes'ın bilimsel bilginin kesinliğine olan inanç ve Akıl'ın keşfi betimleyecekti. Akıl ile beden'in kesin çizgilerle ayrımı, aslında Modern toplumun da habercisiydi. Aklın yüceltilip, bedenin aşağılanması, Modernitenin yapılanması içinde, kendini çeşitli alanlarda gösterecekti. Uyuyan bir dev gibi uyanan Akıl, her yerde kaos ve düzensizlik ile karşılaşınca, bilgi ve söylemlerin sistematik inşası yoluyla toplumsal sınıflandırmaya ve kurallara bağlamaya girişecekti (Kellner&Best;1998:57). Habermas'ın da işaret ettiği gibi amaç, özgür ve yaratıcı biçimde çalışan bireylerin katkıda bulunduğu bir bilgi birikiminin insanlığın özgürleşmesi, rasyonel toplumsal örgütlenme ve düşünce tarzlarının gelişmesi ve insanlığın dinin, akıldışının ve doğanın karanlığından kurtuluşunu sağlamaktır (aktaran Harvey;1999:25). Rönesans'tan başlayıp Sanayi Devrimi'nin başına kadar olan dönemde kendini gösteren erken Modernlik ve sonrasında, her karmaşanın cezalandırılması, her türlü düzensizliğin denetime tabi kılınması, yukarıdaki amacın, toplumsala olan etkisini gösteriyordu. Modernite önce insanı, sonra da onun dünyasını etkisi altına alıyor ve insani hedefler dikkate alındığında öncelikli bir kültür etkinliği olarak ortaya çıkıyordu. Nitekim Bauman'a göre Modernitenin kültürel çerçevesi şunu ima etmektedir: İnsanlar kendi başlarına, kendi potansiyellerinin hakkını veremezler, yardıma ihtiyaçları vardır. Dışerksel ajanlar tarafından itilmeli ve zorlanmalıdırlar (Sarup;1997:232, Jeaniere;1993:16, Bauman;2001:220).

Modern toplumu anlamada gerekli temel çerçeveyi net bir şekilde çizen Weber, kapitalizm ve rasyonelleşme süreçlerini, gündelik hayatın düzenlenmesine ve üretim süreçlerine yönelik bir tikel 'çilecilik' tipiyle

bağlantılandırdı. Bu çilecilik, gündelik düzenin pratiksel zorunluluklarını, dinsel selamete ulaşma zorunluluklarıyla birleştirmişti. Temel mantığını özdenetimin oluşturduğu bu çerçeve içinde nihai hedef, insanın (bedenin) denetimiydi (Weber;1983:30-52, 1993:100-125, 1998:400-420, Turner&Stauth;1997:160-162). Weber'in bir yönünü kalın çizgilerle belirginleştirdiği bu Modernite çerçevesi içinden, bedene ve beden-ölüm bağlantısına ait genel bakışın önemli maddelerine ulaşmak mümkün olacaktır.

Modern beden, öncelikle 'üreten beden'dir. Bu üreten (hatta asker) beden, tıpkı Taylor'un montaj hattında olduğu gibi, son derece sıkı kurallar tarafından, üretmek üzere sistematize edilmiş bir yönetime ve otoriteye tabidir. Kapitalizmin temel hedefi içinde modern beden, üretken olmasına karşın, Püriten bir çilecilik ile sadece temel ihtiyaçlarını gidermeli, bedensel arzu, istek ve hazların 'tüketilmesinde' son derece 'cimri' davranmalıdır. Nitekim üretici olma standartları için gerekli düzeyde bir tüketim yeterlidir. Bu standardın aşılması sefahatin ve savurganlığın, tasarrufu ise ölçülülüğün ve ahlakın işaretidir.

Bu nitelikleriyle beden, Kapitalizmin tüketim alanı içinde temel bedensel ihtiyaçlar ile yer alabilmekte ve bu aynı zamanda onun öteki dünyaya da sorunsuz gidişinin teminatı olmaktadır. Burada önemli olan, bedenin kendisinden beklenenleri yerine getirme potansiyeline sahip olmasıdır. Bu potansiyeli ise ona, 'sağlık' verecektir. Modern beden, Kapitalizm mantığı içinde artık özel mülkiyetin konusudur ve Modern öncesi bedenden farklı olarak, artık bedenin sahibine, ona iyi bakma sorumluluğu yüklenmektedir. Bu nedenle de üreten bedenin, üretim yapabilecek asgari düzeyde sağlıklı olması gerekmektedir. Bedenin sağlıklı kalma gerekliliğini ise Tıp, büyük bir istekle yerine getirecekti.

Modern toplumsal örgütlenmenin amacı üyelerini, belirlediği kültürel ve ekonomik hedefler doğrultusunda entegre etmek, işlevselleştirmek ve dolayısıyla da disipline etmektir. Bu amacı çok iyi analiz edenlerden biri olan Foucault'a göre (Foucault;2000:207-211) Modern birey ve bedeni, yükselen aklın ve bilginin hem öznesi hem de nesnesi haline gelmiş ve bilimsel-disipliner mekanizmalarla şekillendirilmiş beden teknikleri içinde, 'itaatkar bedenler' yaratmak adına tıp, eğitim, penaloji vb. gibi çeşitli disiplinlerin hakimiyeti altına

alınmıştır. Adı geçen bu disiplinlerden Tıbbın, Modern dönemin hedeflerini gerçekleştirme adına, hem bilimsel hem de kurumsal niteliğe sahip olmada epeyce yol aldığı görülmektedir. Modern bedenin 'sağlıklı olması' zorunluluğu, Tıbbın bunu yerine getirme sorumluluğunu alması ile birlikte, sosyal bir normdan 'tıbbi norm'a dönüşmüştü. Bu normun yerine getirilmesi de 'hastalık' kavramı üzerinde yoğunlaşmayı gerekli kıldı. Modern öncesi dönemde tıbbi pratik içinde, öncelikli olan hasta birey değil, hastalıktı. Hasta beden, hastalığın taşıyanıydı ve hasta bedenin ölümüyle birlikte, hastalığın da ortadan kaybolduğuna (öldüğüne) inanılırdı. Çünkü hem yaşamın hem de hastalığın sonu olan 'ölüm', dolaylı yoldan 'doğa karşıtı' bir güç olarak tanımlanıyordu.

Modern Tıbbi bakış ise bedeni, temel ilgi alanı olarak merkeze koydu: Birbiriyle bağlantılı gelişen bu süreçlerden ilki Modernite'nin, bütün olayları ya da öznelere 'sınır' ya da 'yasak aşma' prensibi ile ilişkilendirmesi sonucu, ölümü de bir sınır olarak belirlemesidir. Çünkü modern birey ve bedenin kendine Modern tıp içinde bir yer bulabilmesi, bu bedenin 'sınırlı' yani ölümlü olduğunun kabulü ile gerçekleşti. Bunu izleyen süreç içinde de Modern öncesi dönemde, hastalıkların nedenini araştırmada gereksiz bir nesne olan beden, Tıbbın, 19.yy'dan itibaren hastalığı, bireyin bedenine eklememesiyle birlikte, 'teşrih' eylemi ve otopsi ile Tıbbi çerçevenin içine giriyordu. Aynı süreç ölümü de doğa karşıtlığından kurtarıyor ve onu da Modern Tıbbi düşünceye eklemliyordu. Modern Tıbbın bilimsel anlamda doğuşunu da simgeleyen bu süreç ile birlikte, artık çok sayıda 'ölüm' aracılığıyla, ölüme yönelen bir gidişat olan hastalığın, kendisini açığa vuran izleri, (Foucault;2002:27-37, Tekelioğlu;1999:19-21, 75-81) beden üzerinden araştırılabilecekti.

Modern Tıbbın beden üzerinden hastalık ve ölüm üzerindeki hakimiyeti, bedenin Modernite tarafından belirlenen niteliklerine uygun bir ölüm anlayışının da zeminini oluşturdu. Modern ölümün ilk basamağını Tıp oluşturuyor ve yukarıdaki gelişmeler bağlamında, ölümü hastalık nedenlerine iliştiiriyordu. Bu girişim Modernitenin mantığına son derece uygundu. Modern döneme damgasını vuran Akıl için, önceden bilinmeyene, açıklanamayana yer yoktu. Fakat ölüm, Akıl tarafından açıklanamıyordu. Nitekim Bauman'a göre (Bauman;2000a:176-177,

Bauman;2001:220-222) bir hırs, özgüven ve hakimiyet dürtüsünü ön plana çıkarmaya çalışan Modernitede ölüm, son bir yazgı kalıntısı olarak karşıda duruyordu. İnsani potansiyelin sınırlarının en eski ve en güzel örneği olan ölüm, Modernitenin yüzkarası ve yeni dünyasının temsil ettiği 'Aklın Egemenliği' sözünün yadsınması bağlamında, ona karşı bir meydan okumaydı. Modernitenin ise, bu meydan okumaya iki yanıtı oldu. İlki Modern Tıbbın yukarıda açıklanan katkısı ile ölümü, her biri önlenemez ya da üstesinden gelinebilir ölüm nedenlerine, özellikle de hastalıklara ayırmak/bölmektir. Ölüme değil ama hastalıklara karşı konulabilir. Ölüm ile savaşmak anlamsızdı ama ölüm nedeni olarak hastalıklarla savaşmak, yaşamın yeni anlamı oldu.

İkinci yanıt ise ölümü, gündelik yaşamın örtüsü altına almak, gizlemek ve mekanlardan, söylemlerden onu 'kovmak'tı. Ölümün günlük yaşamdan ve 'normalite'den kovulması, aslında Modern toplumun onun tarafından sürekli taciz edildiğinin, akıllardan hiç çıkmadığının da bir göstergesiydi (Williams&Bendelow;1998:88-89). Bir çeşit 'Ölümün inkarı' da denilen bu yanıt, toplumsal yaşamın içinde farklı görüntülere sahne oldu. Mezarlıkların taşınması, halka açık cenaze törenlerinin eski ihtişamını kaybetmesi, ölüm cezalarının kalın duvarlar arkasında sonlandırılması, ölümün ve ölü bedenlerin, kentlerden ayrıldığını gösteriyordu. Tüm bunlara ilave olarak, yas tutanların soyutlanması, ölmek üzere olan bedenlerin evlerden hastanelere/yurtlara taşınması, hatta Elias'a göre (Elias;1985:23-24) ölmek üzere olanın karşısında garip bir huzursuzluğa kapılma ve söyleyecek bir söz bulamama gibi durumlar, başa çıkılamayan ve bu nedenle 'yok sayılan' ölüme karşı, Modern toplumun gösterdiği tutum örnekleriydi. Modern toplumun ölüme karşı geliştirdiği tutumları analiz eden Aries'e göre (Aries;1974:15-47), Modern öncesi dönemde, kolektif işaret ve ritüelleri içeren komünal yanıtları doğuran ölüm, Modern dönemde 'toplumsal beden'den ayrılarak bireysel bedene geçiş yaptı ve bireyselleşti.

Genel çerçevesi ile bakıldığında, bir 'Ölüm Korkusu Kültürü' şeklinde yorumlanan bir kültürel görünüm ile bağdaşık olduğu gözlenen Modernite'nin verdiği bu iki yanıtın, toplumsal yapıda ortaya çıkan iki önemli sosyal sonucu olmuştur: İlk yanıt çerçevesinde ölümün nihai bir hastalık olarak algılanması sonucu, modern toplumun bireyi, hekimlere

ve tıbbı son derece bağımlı bir hale gelmiştir. Tıbbın yardımını almadan ölmek korkusunu da içeren bu bağımlılık, kurumsal platformda da toplumsal yaşamın Tıpsallaştırılmasına (Medikalizasyon) yol açmıştır. Illich'in çok detaylı olarak açıkladığı bu süreç içinde, Tıp, acı/ağrı/hastalık ve ölüme karşı verilen kültürel yanıtı yok sayarak, Kültürel, Sosyal ve Klinik İatrojenez aracılığıyla, kendine özgü bilimsel ve kültürel modelini hakim kılmıştır (Illich;1995:90-120). Hem hastalığın ve ölümün yeniden tanımlanmasına hem de Modern bedenın hastalığa ve ölüme karşı olan direnme kapasitesinin tıpsallaştırılmasına yol açan bu süreç içinde, günümüzde ölümün 'türleri' tartışılmaya başlanmış, 'Medikal ölüm', 'Doğal ölüm', 'Yönetilen ölüm' vb. gibi ölümlerin toplumsal ve tıbbi nitelikleri analiz edilmeye başlanmıştır (bkz. Bendle;2001:360-361, Seymour;1999:691-702, Meissner;2000:46, MacFedden;1997:320-325).

Modernitenin ikinci yanıtının sonucu ise, beden ve ölüm arasındaki etkileşimde, Modern bedenlerin artık yaşamlarından ve ölümlerinden sorumlu tutulmaya başlanmasıdır. Ölümün, önlenabilir hastalıklardan ve durumlardan kaynaklandığının kabulü ile birlikte sağlıklı olma, diet, fitness programları, bedenın yaşlanmasını önleyici anti-aging ve bunların hakim olduğu yaşam tarzları, Modern beden için ölüme karşı savaşta yol gösterici olmuştur (Seale;1998:76-78). Bu sosyal süreç ise, kapitalizminin bu dönemine ait hakim değerler sistematığında 'üretim'in yerine 'tüketim'in ön plana çıkmasıyla birlikte Modernite sonrası, daha farklı yapılanmaları barındıran bir topluma işaret etmektedir artık.

Postmodern Beden ve Ölüm

Kendisini daha çok tüketim ve onunla bağdaşık alanlarda gösteren bu yeni yapılanma, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel alanlardaki görünümünü, bedene de yansıtmıştır. Malların işlevsel kullanımının yerini, aynı ürünleri başkalarıyla paylaşmaktan duyulan hazzın aldığı Postmodern toplum içinde, sağlıklı ve güzel görünmekten haz alınacağı / iyi hissedileceği düşüncesi de, satılabilir bir mal olarak pazarlanır. Dolayısıyla da iyi görünmek ve bedeni korumak, tüketici yaşam şeklinin önemli bir özgedir (Featherstone;1996:72-92, Featherstone;2001:75-87).

Baudrillard'a göre de gerçek gereksinimler ile sahte gereksinimler arasındaki ayrımın yok olduğu Tüketim toplumunda, tüketim mallarını alma ve sergileme, toplumsal bir ayrıcalıktır. Toplum ile temel bir bütünleşme biçimi olan tüketim, anlamlandırma düzeninin de bir gereğidir. Beden ise, bu tüketim ve simülarklar düzeninde gösterge mezarlığına dönüşmüş bir nitelik taşır (Baudrillard;2004:163-165, Baudrillard;2002:157-158). Tüketim kültürünün oldukça boyutlu bir şekilde sarıp sarmaladığı beden, bir 'tasarı' dır artık. 'Tasarı beden', modern teknolojilerin de yardımıyla üzerinde her tür değişimlerin yapılabildiği plastik bir madde haline gelmiştir (Shilling;2000).

Tüketim kültürünün hakim olduğu bu yeni yapı içinde artık beden, daha farklı nitelikleri ile yer almaktadır. Öncelikle O, 'üreten' değil, 'tüketen' bir bedendir. Bauman'a göre her iki beden arasında sosyolojik olarak önemli bir fark vardır: İlki üretme kapasitesi ile değerlendirilirken, diğeri ise içinde bedensel ve yaşamsal arzuların, hazların, deneyimlerin ve duyuların vb. olduğu tüketme kapasitesi ile değerlendirilir (Bauman;2000b:227). Sahip olduğu kapasitesi ile tüketim kültürünün sunduğu şeyleri tüketmeye hazır olan Postmodern beden, adeta bir haz, arzu arayıcısı olarak hareket eder. Bir önceki dönemde dış denetim ve gözetimin nesnesi olan Modern bedenin tersine Postmodern beden, bedeninin sahibi tarafından denetlenmekte ve değerlendirilmektedir. Adı geçen bu denetlenme ve değerlendirmenin içinde yine Postmodern bedeninin, tüketme kapasitesine uygun halde tutma durumu vardır. Bu görünümün tüketim kültürü içindeki önemli bir örneği, bir haz ve seçkinlik simgesi olarak tasarlanan kadın bedenine ilişkin moda, plastik, kozmetik cerrahi vb. gibi girişim alanlarını ön plana çıkarılmasıdır (Nazlı;2004:25-32).

Bedeni uygun tutma durumu, (çalışmanın amacı açısından) oldukça önemli bir noktayı da içermektedir ki bu ölüme karşı direnmede Tıbbi-teknolojik uygulamaların (estetik cerrahi, kozmetik cerrahi, organ nakli, palyatif bakım vb.) içerdiği her seçenekten yararlanmayı da içermektedir. Tıbbın denetimini ve hakimiyetini kabul eden beden, bunun karşılığında Tıptan, ölüme karşı daha dirençli olabilmesini ve tüketme kapasitesini sağlayacak donanımları talep etmiştir. Çünkü mantıksal bir

çıkarsama yapıldığında ölümün, nihai olarak tüketen bedenin ölümü olduğu söylenebilir.

Kovulan Ölüm, Postmodern topluma geri dönmüştür. Nedeni de artık 'zararsız' olarak görülmesidir. Bauman'a göre bunun nedeni günlük yaşamın, artık ölümün sürekli bir provası olmasıdır. Öncelikle prova edilen şey, insanların elde edebileceği şeylerin kısa ömürlülüğü ve gelip geçiciliğidir. Dolayısıyla da her gün prova edilen ölümlülük, ölümsüzlüğe dönüşür. 'Zamanı gelince geçilecek olan 'Köprü'yü, yaşamın 'Köprüler' haline getirmesi, o 'Uğursuz köprü'nün korkusunu siler. Elbette bu süreç içinde ortaya çıkan bazı toplumsal görünüm, yukarıdaki duruma eşlik etmektedir. Bauman'a göre bunlardan biri ölümden konuşma ve ölümü seyretmenin derecesel olarak zayıflamasıdır. Yakınların ölümleri hala sarsıcı olup, gözden uzak tutulmaya çalışılırken, özellikle Medya aracılığıyla evlere kadar giren ölüm, 'ötekiler' in ölümü olarak sıradanlaştırılmıştır. Bu sıradanlığı içinde ölüm, dikkat çekmeyecek ve derin duygular uyandırmayacak kadar 'aşına'dır (Bauman,2000a:227-28, Bauman;2000c:222).

Modern topluma göre daha esnek sınırlara sahip olan Postmodern toplum ve onun bedeni ise, Modern toplum bedenine göre daha kırılabilir ve zayıftır. Bu kırılabilirliğini, ölüme karşı ölümsüzlük yolunda kendini, her türlü teknolojik donanımı tüketerek 'güçlendirmeye' çalışmaktadır. Daha genç, daha esnek, estetik, olabildiğince hijyenik ve iyi beslenmesini sağlayan her şeyi tüketen beden, ölüme karşı koyabilme yolunda, toplumsal yaşamını yeniden yapılandırdı. Hasta beden'in de bir 'tüketici beden'e dönüştüğü Postmodern toplumda, hastalık da artık, bedenin rahatsızlıklarından ziyade, ölüme karşı geliştirilen ve uygulanan teknolojik stratejilere dönüştü. Dolayısıyla da günümüz Postmodern toplumlarında yaşamın tek hedefi, ölümlle mücadele idi ve bu bütün bir ömre yayıldı.

Değerlendirme

İnsan toplumlarının ilk örneklerinde, doğa ve toplumun iç içe geçmişliğine, beden ve ölümün iç içe geçmişliği ve doğa/toplum tarafından paylaşılabilirliği eşlik ediyordu. İlkel bedenin ölümü de, bu paylaşılma temelinde gerçekleşiyor ve 'ölen' ilkel beden, toplum/doğa içinde 'yaşatılıyordu'.

Akıl Çağı ile birlikte 'beden' ve 'ölüm'ün sekülerleşmesi süreçleri, hem bedenin hem de ölümün, toplumsaldan ayrılmasına eşlik etti. Modernite ile birlikte beden, toplumsalın bir parçası olmaktan çıktı, bireyselleşti ve bireysel sorumluluk alanına dâhil oldu. Aklın egemenliği ve beden üzerindeki hâkimiyeti, bedenin 'ölümlü' olduğu gerçeğinin altını iyice çizdi. Toplumsal yaşama egemen olan Aklın bu egemenliği, ölümün sınır çizgisinde bitiyordu. Ölüme karşı koyamayan Akıl, onu da bireyselleştirip, bedenin hastalıkları aracılığıyla onu alt etmeye çalışacaktı. Modernitenin bu çabasında en büyük yardımcısı Tıp olacaktı. Yüzyıllar boyunca kültürlerin içinde barındırılan acı, ağrı ve ölüm, yavaş yavaş tıpsallaştırıldı. Artık ölümden/ölüm üzerine konuşmak, profesyonel bir dili gerektirdiği için de, günlük yaşamdan uzaklaştı. Katedrallerin yerini şimdi artık Hastaneler alıyor ve hastanın başucunda rahip değil, hekim bekliyordu.

Modernitenin ölümü hastalıklar üzerinden yenme çabası Postmodern toplumda ortadan kalkmadı ama niteliği değişti. Çünkü bir önceki dönemde temel nosyon olan 'üretim'in yerini 'tüketim' alıyor ve bu her alanda belirleyici oluyordu. Bu belirleyicilik temelinde Tıpta hasta 'kişileştiriliyor' ve 'hasta tatmini' ön plana çıkıyordu. Artık çok daha farklı hazların, arzuların ve heyecanların peşinden giden Postmodern beden, kendisi için (Modernitenin belirlediği) sınırların ötesinde mükemmelliği arıyordu. Sağlık, dayanıklılık, beslenme, estetik vb. gibi alanlarda tüketim üzerinden bu arayışı sürdüren beden, aynı süreç içinde ölümü de 'ölümsüzlüğe' ulaşma adına tüketiyordu.

Sonuçta, günlük yaşamın içinde ölüm, ölümsüzlüğe dönüşüyor, ölen beden ise geride bıraktığı sesi, görüntüsü ile 'ölümsüzlüğe' ulaşıyordu.

Kaynaklar

- AHMED, S.& STACEY, J. (2001), *Thinking Through the Skin*, Routledge.
- ARIES, P. (1974), *Western Attitudes Towards Death*, J.H.U. Press.
- BAUMAN, Z. (2000a), *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri*, Ayrıntı Yay.
- BAUMAN, Z. (2000b), *Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları*, Ayrıntı Yay.
- BAUMAN, Z. (2000c), 'Postmodern Adventures of Life and Death', *Modernity, Medicine and Health*, (Ed: G. Scambler), Routledge.
- BAUMAN, Z. (2001), *Parçalanmış Hayat*, Ayrıntı Yay.
- BENDLE, M. F. (2001), 'The Contemporary Episteme of Death', *Cultural Values*, Vol:5,No:3.
- BAUDRILLARD, J. (2002), *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- BAUDRILLARD, J. (2004), *Tüketim Toplumu*, Ayrıntı Yay.
- ÇABUKLU, Y. (2004), *Toplumsalın Sınırında Beden, Kanat* Yay.
- CAPRA, F. (1992), *Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- ELIAS, N. (2001), *Lonelines of Dying*, Continuum Int. Press.
- FEATHERSTONE, M. (1996), *Consumer Culture and Postmodernism*, Sage Pub.
- FEATHERSTONE, M.&TURNER, B. S. (2001), *The Body: Social Process and Cultural Theory*, Sage Pub.
- FOUCAULT, M. (2000), *Hapishanenin Doğuşu*, İmge Yay.
- FOUCAULT, M. (2002), *Kliniğin Doğuşu*, Epos Yay.
- HARVEY, D. (1999), *Postmodernliğin Durumu*, Metis Yay.
- ILLICH, I. (1995), *Sağlığın Gaspı*, Ayrıntı Yayınları
- JEANNICE, A. (1993), 'Modernite Nedir?' (*Modernity versus Postmodernity*, Çev: M. Küçük), Vadi Yay.
- KELLNER, D.&BEST, S. (1998), *Postmodern Teori*, Ayrıntı Yay.

- MACFEDDEN, J. P. (1997), 'From Conception to Natural Death', *Human Life Review*, Vol:23.
- MEISSNER, C. (2000), 'Natural Death', *Geriontology*, Vol:46
- NAZLI, A.(2004), 'Beden ve Tüketim: Tüketim Kültürü İçinde Kadın Bedenine Bir Bakış', *Sivil Toplum*, No:8
- SARUP, M. (1997), Post Yapısalcılık ve Postmodernizm, Ark Yay.
- SEALE, C. (1998), Constructing Death, Cambridge Univ.Press.
- SEYMOUR, E. J. (1999), 'Revisiting Medicalization and Natural Death' *Social Science& Medicine*, Vol:49.
- TEKELİOĞLU, O. (1999), M. Foucault ve Sosyolojisi, Bağlam Yay.
- TURNER, B. S.&STAUTH, G. (1997), Nietzsche'nin Dansı, Ark Yay.
- WEBER, M. (1983), Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu, Hil Yay.
- WEBER, M. (1993), 'The Spirit of Capitalism and The Iron Cage', *Social Theory*, C. Lemert, Westview Pub.
- WEBER, M. (1998), Sosyoloji Yazıları, İletişim Yay.
- WILLIAMS, S. J.&BENDELOW, G. (1998), The Lived Body, Routledge

Summary

Social and cultural life involves turning away from the inevitability of death. Human experience of death allows us to understand some features of societal life. Different societies overcome the problem of death.

The body has generally been concerned with the living body and has only rarely addressed the death of body. But death is an essential feature of the human condition that requires people to develop means of coping with it. It is only in the context of the body's inevitable death that can understand its social view. So the body has increasingly become important and the confrontation with death a particular appearance Modern and Postmodern societies.